

Het oude Rome als soap

FILMMAKERS NEMEN EEN LOOPJE MET DE HISTORISCHE WERKELIJKHEID

De geschiedenisdocent moet steeds vaker opboksen tegen de aantrekkelijk ogende producten uit de entertainment-industrie. Leerlingen verwachten tegenwoordig een flitsend plaatje bij het historische praatje. En daar staat de docent dan met zijn beperkte middelen. Het geven van een multi-mediashow met behulp van een computergestuurd schoolbord lijkt voor de meesten onder ons nog altijd science fiction. Toch moet de waarde van bewegend beeldmateriaal niet worden overschat, zoals wel blijkt uit een grondige inspectie van miniseries, films en gedramatiseerde documentaires over het verleden.

Dit schooljaar werd de serie *Rome* uitgezonden bij SBS 6 terwijl mijn brugklassen toe waren aan het hoofdstuk over de Romeinen. In elke klas begonnen er wel een paar leerlingen over en het waren altijd jongetjes. Nadat ik had verteld hoe Caesar door de senatoren werd vastgegrepen en neergestoken, riep een Marokkaans jongetje zelfs: 'Net als bij de serie *Rome*!' Deze uitspraak beschouwde ik maar als een compliment; blijkbaar had ik het verhaal spannend verteld en het niveau van de serie gehaald.

Als liefhebber van het verleden vind ik het leuk dat kinderen in hun vrije tijd gegrepen worden door historische onderwerpen. Dat dit een sterk versimpelde versie van de historische werkelijkheid betreft, is voor mij geen enkel probleem. Gepopulariseerde versies van het verleden leveren vaak een waardevolle bijdrage aan het verbreiden van kennis doordat de nieuwsgierigheid wordt geprikkeld. Zelf ben ik geïnteresseerd geraakt in de Romeinse Tijd door de strip *Asterix en Obelix* en mijn oudere collega's zijn nog altijd in de ban van klassieke films als *I Claudius*, *Spartacus* en *Ben Hur*.

Het is wel een probleem dat de makers van deze producten zichzelf vaak een grote creatieve vrijheid toestaan om het grote publiek een mooier en spectaculairder verhaal voor te schotelen. Hierdoor krijgen veel mensen

een verwrongen beeld van het verleden. Dat ergert me, te meer omdat de historische werkelijkheid niet minder boeiend is dan al deze fictie. Bovendien wordt het grote publiek misleid. Het historische decor namelijk suggereert dat het vertelde verhaal écht zo is gebeurd. Er bestaat een groot aanbod aan films en miniseries die losjes gebaseerd zijn op de werkelijkheid. Het predikaat *based on a true story* vergroot voor de producent de kans op succes.

Wat de historische film betreft, onttaardt de mengeling van geschiedenis en creativiteit in taferelen die de nadruk leggen op vreemde verschijnselen en bizarre gebeurtenissen uit het verleden, aangelengd met allerlei

AANBEVOLEN DVD'S

Colosseum

ISBN 905159349-x

Pompeii

ISBN 905159348-1

Beide dvd's zijn verkrijgbaar bij het Kruidvat.

Remco Menke is docent geschiedenis op het Teylingen College locatie Leeuwenhorst in Noordwijkerhout.

Kevin McKidd als Lucius Vorenus in *Rome*

wilde fantasieën. Deze films leiden maar zelden tot meer inzicht in de beweegredenen van historische personen. Vaak zijn het niet meer dan mooi uitgevoerde *freak-shows*. Uiteraard is het voor leerlingen wel leerzaam om - los van de historische inhoud - te kijken naar de intenties van de regisseur: wat wil hij de kijker laten zien, waarom wil hij dat en wat zegt dat over hem en zijn tijd?

Deugdzaamheid

Geheel willekeurig heb ik een aflevering van *Rome* uitgekozen om te bekijken of de makers ervan de historische waarheid hebben geëerbiedigd. Dat deed ik nadat de Amsterdamse Oudheidkundige Fik Meijer bij het televisieprogramma *De wereld draait door* had verkondigd dat hij met genoegen naar deze serie keek. Na een aflevering van *Rome* te hebben gezien, kan ik niet anders concluderen dan dat zijn kritisch vermogen aangetast moet zijn door het feit hij in datzelfde programma zijn nieuwste boek wilde promoten. Ik begrijp namelijk werkelijk niet dat een historicus van zijn statuur het publiek niet waarschuwt voor het verwrongen beeld dat de productie geeft. De makers laten Octavianus, de latere keizer Augustus, zeggen dat hij iemand heeft vermoord in Gallië. Hoewel ik mij behoorlijk in dit onderwerp heb verdiept, ken ik deze anekdote niet. Door contemporaine geschiedkundigen wordt Octavianus juist afgeschilderd als een ziekelijke jongeling die nog geen enkele gevechtservaring had toen zijn oudoom Julius Caesar stierf. Ook ziet de kijker hoe Octavianus' zus Octavia verstrikt raakt in een lesbische liefdesaffaire, terwijl Octavia bij de Romeinen juist bekend stond als een toonbeeld van deugdzaamheid. Mocht een

dergelijke affaire bekend zijn geweest bij anderen, dan zou deze reputatie zeker geen stand hebben gehouden. De Romeinen hadden immers een traditioneel vrouwbeeld, waarin de vrouw de rol moest vervullen van ondersteunende echtgenote, zorgzame moeder dan wel wijze oude vrouw.

Bizar

Andere kritiekpunten op de miljoenenproductie zijn uitstekend verwoord door Robbert Harris, auteur van het boek *Pompeii*, in het artikel *The decline and fall of the BBC* dat op de website www.telegraph.co.uk is te vinden. Ook hij heeft grote moeite met de manier waarop Octavianus en zijn zus zijn geportretteerd. Hij stelt: 'Het bizarre avontuur, in de eerste aflevering, waarin Octavianus door zijn meedogenloze moeder wordt weggestuurd op een wit paard om Caesar in Gallië te charmeren (...) is nooit gebeurd.'¹

In *Rome* wordt dus een loopje genomen met de historische werkelijkheid. Octavianus was een ziekelijk jongetje dat maar niet kon imponeren. Zo zou hij zijn eerste militaire ervaring opdoen tijdens de strijd in Spanje maar kon hij niet op tijd uit Rome vertrekken doordat hij geveld werd door een ernstige ziekte. Over Octavia schrijft Harris dat de makers van de serie het werkelijke drama uit haar leven missen, namelijk dat Caesar haar als partner aanbood aan zijn toenmalige bondgenoot Pompejus terwijl zij al getrouwd was met Antonius. Des te schrijnender is het dat Pompejus haar niet als echtgenote nam. Dat wordt door historici over het algemeen beschouwd als het eerste duidelijke signaal dat het bondgenootschap uit elkaar viel. Harris stelt: 'Dit lijkt mij een perfect voorbeeld van ingrediënten voor groot historisch drama, wanneer privé-belangen en politieke belangen met elkaar botsen. Maar in de zweterige, klunzige handen van de makers van *Rome* wordt dit gereduceerd tot een belachelijke scène waarin Octavia door haar moeder Atia wordt gedwongen om te dineren met Pompejus en het bevel krijgt met de oude man naar bed te gaan (...)'.² Overigens, dat Harris benadrukt dat privé en politiek met elkaar botsten, is niet helemaal terecht want het eerste huwelijk zal een verstandshuwelijk zijn geweest. Huwelijken van de Romeinse elite waren vooral bedoeld om de verstandhouding tussen twee aristocratische families te bekrachtigen en om de positie van beide families te verstevigen. De liefde was een bijzaak.

Wel toont Harris' voorbeeld dat de makers van de 62 miljoen pond kostende productie niet schromen om een tegengesteld beeld van de werkelijkheid te geven. Pompejus had immers geen interesse in een bondgenootschap met Caesar door een huwelijk met Octavia. Daarom zal hij niet zomaar met haar het bed hebben gedeeld. Zulke hooggeplaatste mannen hadden genoeg andere mogelijkheden om in die behoeften te voorzien.

Letterlijk: 'The bizarre adventure in the first episode, in which Octavius is dispatched on a white horse by his ruthless mother to woo Caesar in Gaul, and is captured by the natives, simply never happened.'

Letterlijk: 'This would seem a perfect example of what makes great historical drama, when private and public worlds collide. But in the sweaty, fumbling hands of the makers of Rome, this is reduced to a ludicrous scene in which Atia takes Octavia round to dinner with Pompey and offers her to go to bed with the old man, as a kind of marital trial offer.'

Letterlijk: 'We did everything we could to make these episodes historically accurate', claims Jonathan Stamp, the historical adviser on the series ...'

Ik begrijp niet dat de makers van deze serie, een coproductie van de BBC met het Amerikaanse HBO, dergelijke omkeringen van de werkelijkheid met een gerust geweten aan de kijker durven voor te schotelen, vooral ook omdat de geschiedkundig adviseur Jonathan Stamp heeft verklaard dat 'wij er alles aan gedaan hebben om de afleveringen historisch correct te maken.'³ Ik vind het zorgwekkend dat de kijker echt de indruk krijgt een flitsende geschiedenisles te hebben bijgewoond doordat de ondergang van de Republiek de spil vormt van de serie. Het schadelijke effect van dit wanproduct zal nog wel even najlen want het is mooi gemaakt en veel mensen zijn er van onder de indruk geraakt. Zo heeft mijn stiefvader alle afleveringen op dvd opgenomen. En hij zal best niet de enige zijn. Bovendien is het, vrees ik, alleen maar een kwestie van tijd voordat de serie wordt herhaald of in een luxe dvd-box op de markt wordt gebracht.

Empire

Behalve het aanbod op televisie is er ook nog een niet te onderschatten hoeveelheid betaalbare dvd's in de winkels te verkrijgen. Een uurtje kuieren in de Kalverstraat leverde een aardig lijstje titels op over de Romeinse tijd. Behalve de klassiekers vond ik één dvd over de historische figuren Caesar, Cleopatra, Nero, Caligula en Attila de Hun. Over keizer Augustus vond

ik er zelfs twee, namelijk *Imperium Augustus* en de miniserie *Empire*. Omdat deze miniserie als enige dvd bij meerdere winkels werd aangeboden en de kans dus groot is dat leerlingen deze serie gezien hebben, heb ik ook deze bekeken om het waarheidsgehalte te testen.

De eerste twintig minuten van de serie, die in totaal vierenhalfuur duurt, geeft een heel vreemd beeld van de ondergang van Julius Caesar. Zo zou hij zijn vermoord doordat zijn lijfwacht, een gladiator, niet kwam opdagen. De samenzweerders hadden de gladiator afgeleid door zijn zoontje te ontvoeren. Dit staat haaks op het traditionele verhaal dat Caesar vlak voor zijn dood zijn lijfwachten juist van hun taak had ontheven. In een discussie met vrienden over zijn veiligheid zei hij dat het beter was om te sterven dan om altijd maar in doodsangst te leven.

LITERATUUR

- Meijer, Fik, *Gladiatoren: Volksvermaak in het Colosseum* (Amsterdam 2003)
- Ward, Allen Mason, *Marcus Crassus and the late Roman Republic* (Columbia en Londen 1977)

Subtieler is het effectbejag in de scène waarin Octavianus, de latere keizer Augustus, zijn oudoom smeekt om mee te mogen doen aan de aanstaande strijd tegen de Parthen, waarop Caesar antwoordt dat hij andere plannen met hem heeft. We weten dat Octavianus vlak voor de moord naar Macedonië werd gestuurd om zich te voegen bij de legioenen die mee zouden doen aan de geplande militaire campagne. Maar als Caesar dat in *Empire* had gezegd, was het natuurlijk veel minder dramatisch geweest. Een andere onnauwkeurigheid in de miniserie is dat de moeder van Octavianus wordt voorgesteld als Caesars zus terwijl zij een nichtje was.

Ook bij het getoonde gladiatorengevecht overwint de gemakzucht weer eens van de precisie. Hoewel het niet zo bont wordt gemaakt als bij de bloederige spektakelfilm *Gladiator*, hebben de makers geen oog gehad voor de kern van deze oude amusementsvorm. Zoals bij Fik Meijer valt te lezen, hielden de Romeinen van een eerlijk gevecht, waarin de gladiatoren traditionele Romeinse deugden als moed en kracht aan het publiek konden tonen. In de miniserie wordt gladiator Tyrannus onverwacht door vier andere gladiatoren belaagd nadat hij zojuist een tegenstander heeft uitgeschakeld. Dit zou het Romeinse publiek als een ontoelaatbare vorm van spelbederf hebben beschouwd. Zij zouden de vier laffe gladiatoren ongetwijfeld hebben uitgejouwd. In plaats daarvan worden zij door de hoofdrolspeler doodgestoken. Dit benadrukt onterecht de bloederigheid van de gladiatorengevechten.

Respect

Zo schat Meijer dat gladiatoren slechts twee à vier keer per jaar hoefden te vechten en dat het aantal geleverde gevechten tijdens een gladiatoren carrière varieerde tussen de vijf en vierendertig. In een betrouwbare documentaire van de BBC over het Colosseum wordt gesteld dat ongeveer één op de tien gevechten tussen gladiatoren met de dood eindigde. Deze documentaire, *Colosseum: de arena van het oude Rome*, is uitermate geschikt voor brugklasleerlingen omdat acteurs het oude Rome laten herleven terwijl de commentator allerlei interessante informatie geeft over de bouw van het Colosseum en het leven van gladiatoren. Bovendien spelen de acteurs het enige gevecht na dat volledig is beschreven omdat dit gevecht een zeer bijzondere uitkomst had. De twee moegestreden gladiatoren werden uiteindelijk beiden tot overwinnaars uitgeroepen. Een prettige bijkomstigheid is dat de er geen overdreven vormen van geweld zijn te zien en dat er geen bloed vloeit.

Pompeii

De BBC heeft ook de documentaire *Pompeii* uitgegeven, waarin de verwoesting van het stadje indrukwekkend in beeld is gebracht. Dit programma is het afgelopen

jaar ook door Canvas uitgezonden. Op basis van de archeologische vondsten hebben de makers hun fantasie gebruikt om de reacties van de inwoners van het provinciestadje te laten zien. Dat is gedaan met respect voor de Romeinse cultuur. Bovendien is de vulkaanuitbarsting digitaal overtuigend vormgegeven op basis van de beschrijving van Plinius de Jongere. Een aardig detail uit deze documentaire is dat wordt verteld dat de moderne wetenschappers twijfelden aan de nauwkeurigheid van deze beschrijving totdat er een vulkaanuitbarsting van hetzelfde type plaatsvond in Mexico.

Maar het belangrijkste vind ik dat deze gedramatiseerde documentaire een aansprekende gebeurtenis uit het verleden inzichtelijk maakt op een manier die moeilijk valt te overtreffen. Ik raad alle docenten aan om *Pompeii* met hun brugklasleerlingen te bekijken. Spannend en verantwoord, wat willen we nog meer?

